

II. Péter brazil császár szerepe a Brazíliába irányuló szíriai-libanoni bevándorlásban

Zámbori Márk Jonatán

PhD-hallgató, ELTE BTK TDI Új- és Jelenkori Egyetemes Történelem Doktori Program; jonatanz@student.elte.hu; ORCID: 0009-0000-9491-0555

Abstract

The Role of Dom Pedro II in the Syrian–Lebanese Immigration to Brazil

After the abolition of the institution of slavery in 1888 and the boom in coffee cultivation, a labor shortage emerged in Brazil. The problem was to be solved by the organized resettlement of foreign, primarily European workers. Immigrants willing to work on the coffee plantations were provided with various subsidies by the state. Although only those immigrants engaged in agricultural work on the plantations received government support, this did not mean that the state prohibited spontaneous immigration. Spontaneous immigrants were those who did not arrive in Brazil through recruitment or agency activity and did not receive government support. Such were the Syrian–Lebanese workers who were mainly engaged in commercial rather than agricultural activities. From the second half of the nineteenth century, they left the Ottoman Empire in increasing numbers to try their luck in the Latin American country. The aim of this paper is to prove, relying on primary sources and the results of secondary literature, that even though Syrian–Lebanese immigration to Brazil was spontaneous, Pedro II of Brazil had an important role in encouraging it.

Keywords Brazil, immigration, Pedro II of Brazil, Dom Pedro II, Lebanon, Syrian–Lebanese immigration

Jóllehet Libanonnak és Szíriának, Brazíliával ellentétben, a hosszú 19. század során még nem sikerült elnyerni a függetlenséget, így a két ország nem is volt képes államközi kapcsolatok kialakítására, az 1800-as évek második felében egy olyan kulcsfontosságú esemény történt, amely alapként szolgálhatott az említett közel-keleti országok Brazíliához fűződő baráti viszonyához. 1876-ban, második közel-keleti útja során a brazil császár, II. Péter meglátogatta az Oszmán Birodalom levantei területeit, köztük Libanont és Szíriát is. Az uralkodónak sikerült rokonszenvet keltenie a térség arab lakosságában, hiszen a szír és libanoni emberek a 19. század végéhez közeledve egyre nagyobb számban vándoroltak ki Brazíliába.

II. Péter, aki 1871-ben egyszer már járt a Közel-Keleten, közismerten művelt, a tudományok iránt rajongó személy volt. Több mint tizenhét nyelven beszélt valamilyen formában, melyek közül egyik az arab volt, melyet 1875-ben, azaz egy évvel libanoni és szíriai utazása előtt kezdett el tanulni.¹ Brazíliában az arab nyelv 1880-tól, azaz a szíriai-libanoni bevándorlás kezdetétől terjedt csak el, főleg az ország déli, délkeleti részén, ám a nyelv már korábban sem volt teljesen ismeretlen az egykori portugál gyarmaton, hiszen az Észak-Afrikából, például a mai Mali területéről behurcolt iszlám vallású rabszolgák közül is többen beszéltek arabul. Természetesen a 19. század vége előtt érkezett kis számú arab diaszpóra tagjai, köztük a rabszolgatulajdonosok kommunikációját tolmácsként segítő arabok, folyékonyan beszélték a nyelvet.²

Egy bizonyos Abdurrahmán Al-Baghdádi nevű imám beszámolójának köszönhetően betekintést nyerhetünk a Brazíliában élő fekete-afrikai muszlimok mindennapjaiba az 1860-as évek során. Al-Baghdádi 1865-ben imámként szolgált az oszmán haditengerészetnél. Mivel a Szezi-csatorna akkor még nem volt kész, ahhoz, hogy a hajója a Perzsa-öbölből a Földközi-tenger medencéjébe érjen, meg kellett kerülniük egész Afrikát. A rossz időjárási viszonyok miatt azonban a hajó nem várt módon végül Rio de Janeiróban kötött ki. A rabszolgakereskedelem szempontjából egykor oly fontos városban Al-Baghdádi meglepődve tapasztalta, hogy Brazíliában is élnek iszlám vallású emberek. A rabszolgasorban sínylődő,

1 Khatlab 2015: 33.

2 Fausto 2011: 110–111; Khatlab 2015: 32.

illetve a rabszolgasorból már felemelkedett brazil muszlimok meglehetősen liberálisan viszonyultak az iszlám parancsaihoz és több szempontból tudatlanok voltak a vallás elvárásait illetően, azonban a bagdadi származású imámot örömmel fogadták. Abdurrahmán Al-Baghdádi körülbelül három évig (1865–1867) maradt a dél-amerikai országban és megpróbálta megtanítani a helyi muszlimokat az iszlám alapvető követelményeire, például, hogy ne igyanak alkoholt. Rio de Janeiro városán kívül olyan jelentős északkelet-brazíliai városokat is meglátogatott, mint Salvador da Bahia vagy a Pernambuco állambeli Recife.³

Mindent egybevetve tehát elmondható, hogy amikor II. Péter császár elkezdett arabul tanulni, egy olyan nyelvet tanult, amely már jelen volt az országában. A brazil uralkodó 1871-es első közel-keleti útja során még csak Egyiptomot látogatta meg, így, mikor a császár hajója Ciprust elhagyva 1876. november 11-én kikötött Bejrútban, egy teljesen új világ tárulkozott fel a libanoniak előtt, akik korábban szinte semmit sem tudtak Brazíliáról. A császár érkezéséről a *Thamarat al-Funun* elnevezésű libanoni lap a következőképpen számolt be:

„Múlt szombaton érkezett meg ide II. Péter brazil császár, aki mély hálóját fejezte ki a kormánzatnak a megtisztelő fogadtatásért, amelyben őt és kíséretét részesítették. Tisztázta, hogy látogatása turisztikai célokat szolgált, ezért nem jelent meg hivatalos öltözékben. Nem sokkal ezután a császár sétálni indult a városban és annak piacain, iskolákat látogatott meg és találkozott néhány emberrel. Mindig protokollmentesen és közvetlenül viselkedett.”⁴

Az arab nyelvű újság megközelíthető, barátságos emberként írta le II. Pétert. A libanoniak, akik az Oszmán Birodalom meglehetősen merev, hierarchizált társadalmi struktúrájához szoktak, nem tapasztalhatták meg vezetőiktől azt a kedvességet és közvetlenséget, amelyet a brazil császár tanúsított irántuk. A távolságtartás bármilyen formáját nélkülöző uralkodó Bejrút városát járta és szóba elegyedett az emberekkel. Ugyan egy évnyi arab nyelvtanulás nem volt elegendő a folyékony

3 Güzeldere 2018: 188–192; Khatlab 2015: 34.

4 *Thamarat al-Funun* 1876. november 4. és 16.

kommunikációhoz, de a helybéliek közül sokan értettek franciául, amit az uralkodó is kitűnően beszélt, ezen felül II. Pétert tolmács is segítette az arab emberekkel való eszmecsereben.

A titokzatos országból érkező uralkodó felkeltette a libanoniak érdeklődését Brazília iránt. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a korábban említett arab nyelvű újság még ugyanabban a hónapban, melyben a brazil császár érkezett, a következő leírást osztotta meg a tengeren túli egzotikus országról:

„Egy olyan királyság, amely magában foglalja Dél-Amerika nagy részét, 2,7 millió négyzetkilométer területtel és 6,5 millió lakossal rendelkezik. Nyugatról keletre átszeli az Amazonas folyó, nagy része erdővel borított, sok fával és vadon élő állatokkal. Gazdag fémekben, például aranyban és ezüstben, ezenfelül egyes folyókban gyémánt is található. Lakosait nem nagyon érdekli a mezőgazdaság, a királyság kereskedelme pedig külföldiek kezében van és léteznek arra vad indián törzsek is. A hatalomgyakorlás formája korlátozott monarchia, az uralkodó vallás a római katolikus, a főváros pedig Rio de Janeiro [...]”⁵

A *Thamarat al-Funun* korábbi lapszámából arról értesülhettünk, hogy az uralkodó iskolákat is látogatott Bejrútban. Ezek közé tartozott a szíriai protestáns kollégium is, mely a mai bejrúti Amerikai Egyetem előd-intézményének tekinthető.⁶ II. Péter itt találkozott Cornelius Van Dyck protestáns misszionáriussal, aki azzal szerzett magának hírnevet, hogy a protestáns bibliát lefordította arab nyelvre. A brazil császár, aki Van Dyck-hoz hasonlóan szintén tanult az Ó- és Újtestamentum eredeti nyelvein, azaz héberül és ógörögül, nagyra értékelte a holland gyökerű amerikai misszionárius fordítói munkásságát, azonban Van Dyck szerényen a következőket mondta az uralkodónak: „Talán nem tájékoztatták őfelségét arról, hogy nem én vagyok az egyedüli fordító. A munkát Dr. Eli Smith kezdte el, és halála után én fejeztem be.”⁷ A brazil császár a vizitáció után

5 *Thamarat al-Funun* 1876. november 18. és 30.

6 Ferwagner 2013: 24.

7 Jessup 1910: 109.

részt vett Cornelius Van Dyck egyik óráján, ahol a későbbi szociológus és író, Nami Jafet is jelen volt. A szíriai protestáns kollégium egykori hallgatója 1882-ben fejezte be az intézményben tanulmányait, 1893-ban pedig Brazíliába emigrált, ahol nemcsak a szíriai-libanoni diaszpóra legtekintélyesebb tagjává vált, hanem sikeres üzletemberré is.⁸ Testvéreivel együtt ruhakereskedelemmel foglalkoztak, majd később, 1907-ben szövőgyárat alapítottak Ipirangában.⁹

Jafet a dél-amerikai államban egyre inkább hátat fordított az Oszmán Birodalomnak és egy „török megszállóktól” mentes független Szíria megvalósulása mellett foglalt állást.¹⁰ Ahogy Brazíliában fogalmazott: „Való igaz, hogy [...] meg kell őriznünk a szülőföld iránti szeretetünket, hogy segíthessünk Szíriának, amely továbbra is török iga alatt nyög.”¹¹

A modernkori Szíria és Libanon területe még a 16. század elején, 1516-ban került az oszmán törökök fennhatósága alá.¹² Amikor II. Péter meglátogatta a Porta levantei területeit egy olyan töredező, szuverenitására féltékeny birodalomba érkezett, amely a 19. század során jelentős területi veszteségeket szenvedett el. Az 1821 és 1829 között végbement görög felkelés során a Porta elvesztette Görögországot, ezenfelül Oroszország terjeszkedése is egyre nagyobb fenyegetést jelentett a birodalom területi integritására. 1876-ban, a brazil uralkodó érkezésének évében már a Balkán-félsziget népei is lázadoztak az oszmán uralom ellen. A balkáni helyzetet kihasználva Oroszország hadba lépett Törökország ellen, amely újabb egykor oszmán fennhatóságú területek elvesztését eredményezte. 1878-ig Szerbia, Montenegró és Románia is függetlenné vált.

Ilyen körülmények között az Oszmán Birodalom gyanakodva tekintett minden lázongásra vagy autonómia iránti igényre. Ami Libanont illeti, a Porta már 1842-ben felszámolta a Libanoni-hegységre és környékére kiterjedő autonóm emirátust, az ott élő nagyszámú keresztény és drúz lakosság közti ellentétet pedig arra használta föl, hogy saját központi hatalmát tovább erősítse. A maronita keresztények és a drúzok közti viszály odáig fajult, hogy 1860-ban az egész hegyvidékre kiterjedő

8 Khatlab 2015: 148.

9 Truzzi 1995: 53.

10 Karam 2014: 455.

11 Jafet 1947: 46; Truzzi 1995: 53.

12 Traboulsi 2012: 5.

polgárháború robbant ki, melynek során a keresztény erők végül alulmaradtak a harcedzett drúzokkal szemben.

Haszbejában és Rasejában a keresztények a török hatóságok segítségével reménykedve letették a fegyvert, ám amikor a drúzok rátámadtak a fegyvertelen lakosságra, a török helyőrség nem lépett közbe. Deir-el-Kamarban az oszmán hatóságok ugyancsak passzív szemlélői maradtak az eseményeknek, összesen 2000 keresztény férfit öltek meg. Beiteddínben már maga a város török parancsnoka bízta a drúzokat a lefegyvert maroniták meggyilkolására.¹³

A keresztény lakosság a Libanoni-hegységből alapvetően két irányba tudott menekülni. Vagy a tengerparti kikötővárosok felé mentek nyugatra, vagy Szíria belső részei felé, keleti irányba. Ami a partvidéket illeti, Szaidában a menekültek csak további megpróbáltatásoknak lettek kitéve, ám a Bejrútba érkezőknek végül sikerült megmenekülniük az üldöztetésektől.¹⁴

Akik Szíria belső részei felé mentek mindenekelőtt Damaszkuszban kerestek menedéket, mely még a 19. században is jelentős keresztény kisebbséggel rendelkezett. Ekkoriban a 110-113 ezer fős város körülbelül 17-20%-a lehetett keresztény.¹⁵ A keresztény lakosság gazdasági súlya, főleg a kereskedelemnek köszönhetően, a század első felében jelentősen megnövekedett, ami a muszlim lakosság szegényebb rétegéből irigységet váltott ki. A város nem keresztény lakossága tisztában volt azzal, hogy milyen események zajlottak le a hegyvidéken és sokan közülük gyanakodva, sőt ellenszenvvel tekintett a menekültekre.

Damaszkuszban a Libanoni-hegységből érkező keresztények megfélemlítéseknek, megaláztatásoknak voltak kitéve. Néhány muszlim fiú például keresztet rajzolt a keresztények házaira, illetve a járdákra, hogy a keresztények azokra rálépjenek és ezáltal a muszlim ifjak kigúnyolhassák őket. Ahmed, damaszkuszi pasa úgy döntött, hogy megbünteti a provokátorokat, megbilincselte őket és elrendelte, hogy a keresztény negyed utcáit söpörjék föl. Ez a döntés azonban végzetesnek bizonyult a városban lévő keresztényekre nézve, hiszen a muszlim lakosság annyira feldühödött a büntetés miatt, hogy a fiúkat kiszabadítva a keresztényekre

13 Ferwagner 2013: 243–261.

14 Churchill 1862: 155–157.

15 Ferwagner 2013: 285.

támadtak. A hegyvidéki polgárháborúval ellentétben a Damaszkuszban végbemenő eseményeknél nem beszélhetünk szembenálló felek harci cselekményéről, csupán áldozatokról és agresszorokról. A damaszkuszi pogrom során a város muszlim lakosságának kevésbé tehető rétegei több száz, sőt, egyes becslések szerint több ezer keresztényt gyilkoltak meg. Az áldozatok számát a különböző források 500 és 12 ezer fő közé teszik.¹⁶

1860 júliusában a több napig tartó öldöklés, rablás és pusztítás után a damaszkuszi keresztény negyedre alig lehetett ráismerni. Az áldozatok száma még magasabb lett volna, ha nem tartózkodik a városban a keresztényeket mentő hős, Abd el-Káder.¹⁷ Az algériai emír 1855-ben költözött Damaszkuszba, miután 1832 és 1847 között ő vezette a francia gyarmatosító erőkkal szembeni küzdelmet.¹⁸ Az 1860-as damaszkuszi mészárlás ideje alatt keresztények százait mentette meg algériai és tunéziai kíséretének segítségével. A kaotikus helyzetben Abd el-Káder harcosai minden különösebb nehézség nélkül utat vágtak maguknak a csődület kellős közepén és a keresztényeket nagyobb csoportokban kísérték el az emír palotájához, amely már diplomáciai immunitást élvezett a francia konzulátus és Abd el-Káder hathatós együttműködésének eredményeképpen. Az algériai emír a konzulátuson a következőt kérte a delegáció egyik képviselőjétől: „Hozd magaddal a zászlódat, tűzd ki a házamra, s ezzel Abd el-Káder háza Franciaországgá válik.”¹⁹

A különböző becsléseket figyelembe véve elmondható, hogy Abd el-Káder legalább 1500 főt mentett meg, de van olyan forrás is, amely 12 ezer főről tesz említést.²⁰ Emberbarát tetteiért Európa hősként ünnepelte az emírt, aki kitüntetések is kapott, többek között III. Napóleon francia császártól és II. Viktor Emánuel szárd-piemonti királytól.

Ezzel párhuzamosan azonban Nyugaton a közvéleményt lesújtotta a damaszkuszi keresztényellenes pogrom híre, nem beszélve arról, hogy a hegyvidéki polgárháborúhoz hasonlóan a török hatóságok a damaszkuszi mészárlásnál sem tettek különösebb erőfeszítést annak érdekében, hogy a tragédiát megakadályozzák. Mindez odáig vezetett, hogy a kor

16 Ferwagner 2013: 286–287.

17 Traboulsi 2012: 35.

18 J. Nagy–Ferwagner 2004: 167.

19 Ferwagner 2013: 293–294.

20 Ferwagner 2013: 293–294.

öt nagy európai hatalma – Ausztria, Franciaország, Nagy-Britannia, Oroszország és Poroszország – végül egységes álláspontra jutott a tekintetben, hogy a szíriai és libanoni eseményekbe beavatkozzanak, a további eskaláció megakadályozása érdekében.

1860 augusztusában Bejrút kikötőjében francia intervenciós csapatok szálltak partra, hogy támogassák és ösztönözzék a török hatóságokat a rend helyreállításában és az elkövetett bűncselekmények kivizsgálásában.²¹ A franciák mindent megtettek, hogy megnyugtassák a helyi keresztény lakosságot és támogatásukról biztosítsák őket, ám az 1860-as események, azaz a polgárháború és a damaszkuszi pogrom hatására valami végleg megváltozott. A keresztények közül sokan már egyáltalán nem érezték magukat biztonságban Szíria és Libanon földjén. Az 1861-es szerves rendezés eredményeképpen Libanon (konkrétabban a hegyvidék és nem a mai modern Libanon egésze) ugyan az európai nyomásgyakorlás eredményeképpen újra korlátozott autonómiára tett szert, azonban az Oszmán Birodalom alapvetően abban volt érdekelt, hogy meggyengítse, ellehetetlenítse az új entitást. Az úgynevezett *mutaszarrifja* területéről teljesen leválasztották a partvidék fontos kikötővárosait, (Bejrút, Tripoli, Szaida), így az autonóm területen élőknek magas vámokat kellett fizetni ezen városokban, ami hátrányosan érintette őket a kereskedelmi tevékenységükben. Közvetlen török fennhatóság alatt maradt a hegyvidék élelmiszerében oly fontos szerepet játszó Bekaa-völgy is, amely tovább csökkentette az autonóm terület gazdasági értékét. A Libanoni-hegység a birodalom egyik legsűrűbben lakott területe volt, a föld pedig nem volt képes eltartani a helybélieket, ezért a libanoniak élelmiszerimportra szorultak.

A polgárháború, a damaszkuszi pogrom, a túlnépesedés, illetve az élelmiszerhiány olyan tényezők, amelyek mind hozzájárultak ahhoz, hogy a szíriai és libanoni lakosság 1860-tól elkezdje tömeges kivándorlását az Oszmán Birodalom területéről. Eleinte főleg Egyiptomba és az Egyesült Államokba vándoroltak, azonban II. Péter 1876-os libanoni és szíriai utazása felkeltette az arab lakosság érdeklődését Brazília iránt.²²

21 Traboulsi 2012: 37.

22 Ferwagner 2013: 410; Khatlab 2015: 132.

A legfontosabb primer forrás ennek alátámasztására nem más, mint a brazil császár naplója.

Miután az uralkodó elég időt töltött Bejrútban és a Libanoni-hegységben, elment a Bekaa-völgybe is, amely ókori templomromjairól volt híres. II. Péter naplójában viszonylag részletes leírást ad Jupiter, Bacchus és Venus templomairól.²³ A bekaa-völgyi látogatást követően az uralkodó elhagyta a mai Libanon területét és Damaszkusz felé vette az irányt. Naplójában a császár megemlékezik az 1860-as damaszkuszi kereszténygyilkosságról, továbbá a Brazíliába irányuló szíriai-libanoni bevándorlással kapcsolatban is igencsak fontos megjegyzést tett:

„A közelben temették el az 1860-ban meggyilkolt keresztények csontjait. 4-600 főről beszélnek és némelyek még most is félve töltik az éjszakát és attól tartanak, hogy a szerbek győzelme újabb mészárlásra adhat okot. Sőt, ahogy hallottam Brazíliába akarnak kivándorolni.”²⁴

A II. Péter által leírt sorokat olvasva könnyedén beláthatjuk, hogy az 1860-ban végbement keresztényellenes atrocitások hozzájárultak a Brazíliába irányuló arab bevándorláshoz, hiszen maga az uralkodó számol be arról, hogy a keresztények még 16 évvel a damaszkuszi pogrom után sem érzik magukat biztonságban Szíriában, ezért el akarnak vándorolni szülőföldjükről, méghozzá nem is akárhova, hanem Brazíliába. A császár értesüléseit a történelem igazolta, hiszen nem sokkal II. Péter szíriai utazását követően, 1880-tól 1930-ig, több mint százezer szíriai-libanoni bevándorló érkezett a dél-amerikai országba, akik többségében keresztények voltak.²⁵ Nem alaptalanok azok a feltételezések, melyek szerint II. Péter személye olyannyira rokonszenves volt a helybélieknek, hogy az pozitívan hatott a Brazíliáról kialakított véleményükről.²⁶ Az emberek megkedvelték a dél-amerikai országot, amelyet az uralkodó, aki turisztikai céllal érkezett a térségbe, megismertetett velük.

23 Bediaga 1999b.

24 Bediaga 1999b.

25 Truzzi 1997: 13–14.

26 Khatlab 2015: 132–135.

A brazil császár közel-keleti útja és a Brazíliába irányuló arab bevándorlás közti összefüggés vizsgálatok Jancsó Katalin, a latin-amerikai migráció hazai szakértője *Aranycseppek Latin-Amerikában* című művében Aaron Moore és Kent Mathewson publikációjára (*Latin America's Los Turcos: Geographic Aspects of Levantine and Maghreb Diasporas*) hivatkozva²⁷ az alábbi megjegyzést teszi:

„1877-ben, II. Péter brazil császár látogatást tett az Oszmán Birodalomban a célból, hogy ösztönözze a bevándorlást országába. Útjának eredményeként főként szíriai és libanoni fiatalok – többségében egyedülálló és keresztény férfiak – indultak el Latin- Amerika felé új lehetőségeket keresve.”²⁸

A feni sorokkal kapcsolatban jelen írás szerzője szükségesnek tart bizonyos észrevételeket megfogalmazni. Először is, a pontosítás érdekében fontos kiemelni, hogy jóllehet a brazil császár második, Libanont és Szíriát is érintő közel-keleti utazása az egyiptomi látogatás miatt elhúzódtott egészen 1877 januárjáig,²⁹ mindazonáltal a császár korábban, 1876 novemberében érkezett Libanonba, és ugyanezen hónap második felében már a mai Szíria területét is elhagyta.³⁰

Még a dátum helyességénél is fontosabb kihangsúlyoznunk, hogy nincs egyértelmű bizonyítékunk – legalábbis a szerző mind ez idáig nem talált – arra vonatkozóan, hogy II. Péter kifejezetten a célból ment volna az Oszmán Birodalomba, hogy ösztönözze a bevándorlást, Jancsó Katalin pedig nem támasztja alá állítását primer forrásokkal. A latin-amerikanista által hivatkozott szerzőpáros (Aaron Moore és Kent Mathewson) mértéktartóbban fogalmaz a kérdést illetően, hiszen publikációjuk azon állítása helytálló, miszerint a császár jelenléte érdeklődést váltott ki a libanoni és szíriai emberek körében Brazília iránt. Az ezt követő kijelentés, miszerint „Uralkodása alatt II. Péter támogatta a külföldről érkező bevándorlást.” szintén igaz.³¹ A két állítás azonban nem szükségszerűen

27 Moore–Mathewson 2013: 293.

28 Jancsó 2021: 196.

29 Bediaga 1999c.

30 Bediaga 1999b; Khatlab 2015: 168.

31 Moore–Mathewson 2013: 293.

jelenti azt, hogy az uralkodó azért látogatott az Oszmán Birodalomba, „hogy ösztönözze a bevándorlást országába”.³² A II. Péter damaszkuszi élményével kapcsolatos naplóbejegyzés – amikor is azt írja: „Sőt, ahogy hallottam Brazíliába akarnak kivándorolni.” – inkább egyfajta meglepettségre utal, mintha az uralkodó számára is újdonság lenne, hogy a keresztények pont Brazíliába akarnak menni. Jelen írás szerzője kételkedik abban, hogy amennyiben a császár célja kifejezetten a munkaerő-toborzás lett volna, akkor nem tett volna erre vonatkozóan legalább egyszer megjegyzést a naplójában. Roberto Khatlab, a téma brazil kutatója, egy 1862. áprilisi naplóbejegyzésre hivatkozva³³ ugyan kiemeli, hogy II. Péter szerette volna előmozdítani a selyemipart Brazíliában, ezért nem kizárt, hogy nyitott szemmel járt Libanonban, a selyemtermesztés egyik központjában, hátha találna hozzáértő embereket elképzelésének megvalósításához. A brazil kutató azonban kiemeli azt is, hogy a libanoniak csak 1880 után érkeztek Brazíliába, nem részesültek állami támogatásban és végső soron inkább csak kereskedtek a selyemmel, azaz nem kezdtek bele termelői tevékenységbe.³⁴ Mindezek összhangban vannak a neves brazil történész, Boris Fausto álláspontjával is, miszerint a szíriai-libanoni migránsok alapvetően spontán bevándorlók voltak, tehát nem toborzás vagy ügynöki tevékenység útján jutottak el Brazíliába és nem részesültek kormányzati támogatásban sem.³⁵

Miután a brazil uralkodó naplójában megemlékezett a damaszkuszi pogrom áldozatairól, meglátogatta a keresztényeket mentő hős Abd el-Kádert is, hogy kifejezze iránta nagyrabecsülését. Az algériai emír megtisztelő fogadtatásban részesítette II. Pétert: „Nagyon kedvesen bánt velem, és tolmácson keresztül azonnal elmondtam neki, hogy a keresztényekért tett 1860-as szolgálatai miatt látogattam meg.”³⁶

Abd el-Káder megmutatta a brazil császárnak házát, birtokait és kitüntetéseit is, amelyeket 1860-as embermentő tevékenységével érdemelt ki. Emlékül még egy fényképet is adott magáról az uralkodónak. II. Péter végül elhagyta a modernkori Szíria területét és egyre délebre

32 Jancsó 2021: 196.

33 Bediaga 1999a.

34 Khatlab 2015: 141–143.

35 Fausto 2011: 167–168.

36 Bediaga 1999b.

haladva a Szentföldre érkezett, ahonnan később Egyiptomba ment, melyet 1871-ben egyszer már meglátogatott.

Az uralkodó közel-keleti látogatása a brazil-libanoni kapcsolatok szempontjából olyan kiemelkedő jelentőségű eseménnyé vált, amelyre a Brazíliában élő libanoni diaszpóra tagjai évtizedekkel később is meleg szívvel gondoltak. 1945-ben például Tanus Jorge Bastani így fogalmazott egyik cikkében:

„A »nagy kivándorlás« idején II. D. Pedro brazil császár [...] óriási érdeklődést mutatott a bátor libanoni emberek iránt. Európán keresztüli útja során nem felejtkezett meg ellátogatni a Közel-Keletre, Libanonban pedig örömmel és szimpátiával fogadták [...]»³⁷

Összességében elmondható, hogy a Brazíliába irányuló szíriai-libanoni bevándorlás szempontjából II. Péter brazil császár 1876-os közel-keleti utazásának rendkívüli jelentősége volt. Egyrészt az arab emberek az uralkodóval való beszélgetésen és a sajtón keresztül végre megismerhették az egzotikus dél-amerikai országot, másrészt II. Péter karaktere és viselkedése rokonszenvet keltett a helybéliekben, melynek következtében Brazília az arab kivándorlás potenciális célországává vált.

Források

Bediaga, Begonha (Org.) 1999a: „*Diário do Imperador D. Pedro II (1840–1891)*”. Vol. 9 (1861–63). Petrópolis. <https://museuimperial.museum.gov.br/diarios/> – utolsó letöltés: 2023. április 10.

Bediaga, Begonha (Org.) 1999b: „*Diário do Imperador D. Pedro II (1840–1891)*”. Vol. 18. (1876). Petrópolis. <https://museuimperial.museum.gov.br/diarios/> – utolsó letöltés: 2023. április 10.

Bediaga, Begonha (Org.) 1999c: „*Diário do Imperador D. Pedro II (1840–1891)*”. Vol. 21. (1876–1877). Petrópolis. <https://museuimperial.museum.gov.br/diarios/> - utolsó letöltés: 2023. április 10.

37 Jorge 1948: 83.

- Thamarat al-Funun*, 1876. november 4. és 16. (2.) 83. American University of Beirut, University Libraries Digital Collections <https://libraries.aub.edu.lb/xtf/view?docId=thf/ark86073b3s06t/ark86073b3s06t.xml&brand=thf&externalv=1#page/1/mode/1up> - utolsó letöltés: 2023. április 10.
- Thamarat al-Funun*, 1876. november 18. és 30. (2.) 85. American University of Beirut, University Libraries Digital Collections <https://libraries.aub.edu.lb/xtf/view?docId=thf/ark86073b3hh1m/ark86073b3hh1m.xml&brand=thf&externalv=1#page/1/mode/1up> - utolsó letöltés: 2023. április 10.

Hivatkozott irodalom

- Churchill, Charles Henry 1862: *The Druzes and the Maronites under the Turkish Rule From 1840 to 1860*. London.
- Fausto, Boris 2011: *Brazília rövid története*. Budapest.
- Ferwagner Péter Ákos 2013: *A libanoni kérdés és a nagyhatalmak (1840–1861)*. Szeged.
- Güzeldere, Ekrem Eddy 2018: *Brazil-Turkey Two Emerging Powers Intensify Relations*. Fundação Alexandre de Gusmão, Brasília,
- Jafet, Nami 1947: *Ensaio e Discursos*. São Paulo.
- Jancsó Katalin 2018: Bevándorláspolitikák és azok hatásai Latin-Amerikában (1850–1930). *REGIO* (26.) 3. 127–154. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v26i3.228>
- Jancsó Katalin 2021: *Aranycseppek Latin-Amerikában. Egy sokszínű kontinens születése*. Szeged. <https://doi.org/10.14232/szstep.jk.2021>
- Jessup, Henry Harris 1910: *Fifty-Three Years in Syria*. Piscataway.
- J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos 2004: *Az arab országok története 1913–2003*. Szeged.
- Jorge, Salomão 1948: *Álbum da Colônia Sírio-Libanesa no Brasil*. São Paulo.
- Karam, John Tofik 2014: Philip Hitt, Brazil, and the Diasporic Histories of Area Studies. *International Journal of Middle East Studies* (46.) 3. 451–471. <http://www.jstor.org/stable/43303180> – utolsó letöltés: 2023. április 10. <https://doi.org/10.1017/S0020743814000543>
- Khatlab, Roberto 2015: *As viagens de D. Pedro II., Oriente Médio e África do Norte, 1871 e 1876*. São Paulo.

Moore, Aaron-Mathewson, Kent 2013: *Latin America's Los Turcos: Geographic Aspects of Levantine and Maghreb Diasporas*. Ciudad Juárez. <https://doi.org/10.20983/noesis.2013.2.7>

Traboulsi, Fawwaz. 2012: *A history of modern Lebanon*. London.

Truzzi, Oswaldo 1995: *Syrian and Lebanese patricios in São Paulo. From the Levant to Brazil*. Translation: 2018 by the Board of Trustees of the University of Illinois <https://doi.org/10.5406/j.ctv513cnp>

Truzzi, Oswaldo 1997: The Right Place at the Right Time: Syrians and Lebanese in Brazil and the United States, a Comparative Approach. *Journal of American Ethnic History* (16.) 2. 3–34. <http://www.jstor.org/stable/27502161> – utolsó letöltés: 2023. április 10.